

LERÅKRA

VATTENSKYDDSOMRÅDE

Vid olycka ring räddningstjänsten 112

Water protection area

At an accident, call emergency phone 112

Innan arbete påbörjas som kan påverka markens
yttskikt ring tel: 0457-618900

KORTVERSION

Trestegsmodellen

– för en trygg dricksvattenförsörjning

Denna broschyr är en kortversion på fyra sidor av en längre beskrivning på 32 sidor. Både denna och den längre versionen kan laddas ner som pdf på LRF:s hemsida www.lrf.se. Dessutom kan båda beställas kostnadsfritt i tryckt form på Distributionservice AB, tel 08-550 949 80 eller e-post info@distributionservice.se. Ange best nr 42372.

Inledning

Vi inom de gröna näringarna har ett generellt ansvar att minska påverkan på vatten av alla slag. Inom område där dricksvatten utvinns är det ansvaret större. Vattenverken har också ett ansvar för att lokalisera och utforma vattentäkterna på ett sätt som innebär en så liten inverkan på motstående intressen som möjligt. Parterna måste sträva efter att finna lösningar som tar hänsyn till alla intressen. Slutligen har också det allmänna ett ansvar för att vattenskyddet inte leder till orimliga konsekvenser för enskilda medborgare och företagare. Lantbrukets ansvar för vattenskydd bör också bedömas i ett större perspektiv. Om detta ansvar medför krav som det svenska lantbruket inte kan uppnå finns en risk att produktionen flyttas till andra länder. I formuleringen av generationsmålet är regeringen tydlig med att de svenska miljömålen inte ska nås med hjälp av export av varken miljö- eller hälsoproblem till andra.

LRF föreslår en arbetsmodell som kallas Trestegsmodellen (3SM) som innebär att föreskrifterna anpassas tydligare än idag efter förutsättningarna och behoven i det enskilda fallet. Modellen utgår från att samexistens mellan dricksvattenuttag och livsmedelsproduktion normalt bör vara möjlig men att olika hänsynskrav och försiktighetsmått kan behöva ställas. Skyddet ska vara behovsanpassat och stå i rimlig proportion till de konkreta hot mot vattenkvaliteten som finns. Processen ska vara enkel och kostnadseffektiv samt bygga på dialog mellan de berörda parterna. Ansvaret och de ekonomiska bördorna för skyddet ska fördelas på ett rimligt sätt.

Modellen utgår från en grundläggande skyddsnivå som gäller för alla vattenskyddsområden och som byggs ut med förstärkta hänsyn i de fall där detta behövs. Modellen innebär att dagens system med förbud och tillståndsplikter delvis ersätts med tydligt angivna försiktighetsmått. Förbud och tillståndsplikter används bara i de fall detta är särskilt motiverat.

Processen

– dialog på ett tidigt stadium

Inrättandet av vattenskyddsområden har hittills gått långsamt och ofta varit konfliktfyllt. Den kanske vanligaste orsaken till det är att de som berörs av restriktioner inte får erbjudande om dialog förrän i ett sent skede. Det finns flera exempel på att dialogen startat först när det skickats ut ett ganska komplett tekniskt underlag med områdesavgränsning och förslag till skyddsföreskrifter. Då blir det för många naturligt att reagera med taggarna utåt och det blir debatt istället för dialog. Därför kan det inte nog betonas att starta dialogen tidigt. Att boende och verksamhetsutövare känner att de får förtroende att bli involverade ”på riktigt” i processen är viktig för processen. Det blir skillnaden mellan att få människor att känna ett eget ansvar för vattnet jämfört med att det anses vara kommunens ansvar. Signalen får inte bli att ”gör bara som vi säger åt dig så blir det ett bra vatten”. I det senare fallet skiljs man åt som mer eller mindre som ovänner och uppfyller i sin vardag bokstaven i skydds-föreskrifterna men inte mer. Genom en tidig dialog skaffar sig kommunen också en möjlighet att förklara varför vissa skyddsåtgärder föreslås och därmed få en ökad förståelse. Verksamhetsutövarna får också möjlighet att bidra utifrån sina kunskaper och erfarenheter vilket i slutändan kan göra att skydds-föreskrifterna blir balanserade, rimliga och tydliga att efterleva och arbeta med.

I den fullständiga versionen av Trestegsmodellen finns en lista med tips till huvudman och deltagare för ökad delaktighet.

De tre stegen

■ Basnivå

Vi har en hög miljöskyddsnivå när det gäller jordbruket idag. Vi har i botten en grundlig reglering när det gäller spridning och växtskyddsmedel och stallgödsel som i sig ger en hög skyddsnivå. Denna nivå kompletteras av ett omfattande system för information, utbildning och rådgivning, där lantbrukarna själva tar ett stort ansvar. Kunskapen och medvetenheten om hur hantering och spridning ska ske på ett miljövänligt sätt har blivit mycket bättre. Kemikalieinspektionen har genom sin godkännandeprövning plockat bort många av de mindre lämpliga bekämpningsmedlen.

Lantbruket har gjort mångmiljardinvesteringar i gödselbrunnar, påfyllnadsplatser och miljövänligare teknik. Vi har en också teknik-och kunskapsutveckling som gör det möjligt att ta betydligt mer preciserade miljöhänsyn än tidigare. Många av dessa åtgärder avser påverkan på vatten.

Sammantaget gör detta att vi har en relativt hög skyddsnivå för vattnet som alltid gäller oavsett om ett vattenskyddsområde inrättas eller ej. Denna skyddsnivå måste beaktas när man bedömer skyddsbehovet inom ett vattenskyddsområde. Vi har valt att benämna denna nivå för "Basnivå"

■ Steg 1

Bedömningen av skyddsnivå sker i tre steg. Det första steget, *den grundläggande skyddsnivån*, är tänkt att utgöra ett "golv" för de hänsyn som ska tas och bör gälla i alla vattenskyddsområden. Utgångspunkten är att vattenkvaliteten är god och att det inte finns särskilda omständigheter som talar för att ett starkare skydd behövs. Den grundläggande skyddsnivån innebär i normalfallet inte att pågående markanvändning avsevärt försvåras utan fortsatt produktion av livsmedel, etc ska vara möjlig. I de flesta vattentäkter ger den grundläggande skyddsnivån tillsammans med de hänsyn som följer av generella föreskrifter ett tillräckligt skydd.

■ Steg 2

Om det finns särskilda omständigheter som talar för att hänsynsnivån behöver förstärkas, t ex om det finns begränsade problem, förekomster av bekämpningsmedelsrester, negativa trender, betydande skyddsvärde, kan den grundläggande skyddsnivån kompletteras med ett andra steg, *den förstärkta skyddsnivån*. Denna skyddsnivå hanterar specifika problem och risker. En individuell bedömning görs för det aktuella vattenskyddsområdet och de ytterligare inskränkningar föreskrivs som är motiverade i det särskilda fallet. Denna skyddsnivå måste bestämmas i samråd mellan de berörda markägarna och vattenverket. Inskränkningarna innebär normalt att pågående markanvändning avsevärt försvåras och ersättning ska utgå till drabbade markägare. Ersättningsmöjligheten är en viktig förutsättning för en konstruktiv dialog om mer långtgående inskränkningar.

■ Steg 3

När det finns mer omfattande problem eller risker kan långtgående restriktioner vara motiverade och

konsekvenserna för den enskilde bli stora. *Restriktionsnivån* utgör det tredje och mest ingripande steget i 3SM. Konsekvenserna för den enskilde blir här så stora att huvudmannen för vattentäkten/kommunen bör vara skyldig att på ett tidigt stadium lösa in de drabbade markområdena om markägaren så önskar. Denna restriktionsnivå bör endast förekomma i undantagsfall. Då en vattentäkt kräver långtgående restriktioner kan lokaliseringen av vattentäkten eller vattenintaget i vissa fall behöva diskuteras. Det kan t ex ifrågasättas om en vattentäkt som är placerad i ett intensivt jordbruksområde är rätt lokaliserad. Det är inte givet att en vattentäkt alltid ska få företräde framför andra intressen utan det kan ibland vara motiverat att vattentäkten flyttas eller ändras.

Vad som utgör grundläggande hänsyn kan variera beroende på om det är frågan om en yt- eller grundvattentäkt. Vidare kan vissa grundläggande hänsyn endast gälla den primära skyddszonen medan andra även gäller i den sekundära skyddszonen.

Riskhantering

I princip all form av mänsklig aktivitet innebär någon form av risk. Om vi vill ha ett levande samhälle innebär det att en viss nivå av risktagande accepteras.

En vägledning vid resonemang om risker är det faktum att de flesta vattentäkter funnits sedan många år tillbaka, ofta decennier med de halter av olika ämnen som finns i vattnet. På samma sätt har de olika riskverksamheterna som vägar eller lantbruk också funnits i avrinningsområdet i decennier eller ännu längre. Detta "fullskaletest" ger därför en vägledning om samexistens. Om inte flera decenniers användning av gödsel eller växtskyddsmedel förorenat råvattnet får det anses vara mycket liten risk att det plötsligt skulle börja ske. Och finns det förhöjda halter av nitrat eller

finns rester av växtskyddsmedel är det på motsvarande sätt en indikation om förhöjd risk. När det gäller vägar däremot är ingen olycka hittills ingen garanti mot att det inte skulle ske i framtiden.

Grundhänsyn i vattenskyddsområde

I detta avsnitt presenteras ett antal konkreta åtgärder inom de olika områdena dokumentation, hantering och spridning av växtskyddsmedel, åtgärder för mindre nitrat i grundvatten samt smittspridning och petroleumprodukter. Varje åtgärd beskrivs och vilken nytta den har och det görs en jämförelse med hur lagstiftningen ser ut för åtgärden, om det finns sådan.

En komplett beskrivning av åtgärderna finns i den fullständiga versionen av denna trycksak.

Konsekvensbeskrivningar

Vid inrättande av vattenskyddsområden måste kommunerna beskriva de konsekvenser som vattenskyddet för med sig. Detta är nödvändigt för att kunna göra de intresseavvägningar och proportionalitetsbedömningar som krävs enligt lag. För detta behöver kommunerna dels kunna beskriva omfattningen av vattenskyddsområdet och zonerna, hur stor areal åkermark, betesmark och produktiv skogsmark som ingår och hur många företag som berörs, dels kunna ange och konsekvensbeskriva de inskränkningar som är aktuella för de olika verksamheterna i de olika zonerna. För att kunna beskriva inskränkningarna måste kommunen ha en klar bild av vilka konsekvenser en eventuell tillståndsprövning kommer att medföra.

Ersättningsfrågor

Inskränkningarna motiveras inte av att den enskildes verksamhet i sig är särskilt miljöfarlig utan följer av att en kommun har valt att lokalisera sitt dricksvattenuttag till just den plats där den enskilde har sin gård. På så sätt ställer kommunens dricksvattenuttag extra krav på den enskilde trots att dennes verksamhet inte skiljer sig från vad som normalt är acceptabelt och att den enskilde följer de generella regelverk om miljöhänsyn och försiktighetsmått som gäller. Den enskilde drabbas av ökade kostnader och förlorad lönsamhet samtidigt som marken förlorar sitt värde, vilket kan leda till att kreditgivare säger upp krediter. Konsekvenserna kan ofta bli omfattande och i vissa fall tvingas den enskilde att lägga ner sin verksamhet. Det är frågan om en uppenbar inskränkning i pågående lagenlig verksamhet. Miljöbalken innehåller också ersättningsbestämmelser för inskränkningar inom vattenskyddsområden.

Trots detta ifrågasätter många kommuner att de ska behöva betala ersättning för de inskränkningar av pågående markanvändning som vattenskyddet medför.

Enligt LRF måste de ekonomiska bördorna för vattenskyddet fördelas på ett rimligt sätt och ingen enskild markägare ska kunna drabbas av långtgående kostnader för vattenskyddet. Huvuddelen av de hänsyn som beskrivits som grundläggande hänsyn motsvarar vad som är rimliga hänsyn enligt en bedömning enligt miljöbalkens allmänna hänsynsregler. Dessa hänsyn innebär normalt inte att pågående markanvändning avsevärt försvåras och bör normalt inte föranleda att ersättning ska utgå. I vissa fall kan dock konsekvenserna för den enskilde bli så omfattande att ersättning bör utgå även för grundläggande hänsyn (t ex förbud mot Bentazon i primär zon). Krav som går utöver de grundläggande hänsynen bör regelmässigt ersättas om de medför kostnader av någon betydelse för den enskilde. Principen om förorenarens betalningsansvar är inte tillämplig. Detta synsätt är helt i enlighet med miljöbalkens ersättningsbestämmelser.

FOTO Omslag Nils Hällgren, övriga Anders Wirström och Ester Sorri
LAYOUT Lena Granell, Colloco Grafisk Form Tryck GL-Tryck AB